

WERKEN MET HET WOORDENBOEK

Een trainingsprogramma in woordenboekgebruik

Amsterdam, februari 2006

Charlotte Berghuijs
Bart Bossers
Ruud Stumpel

INHOUD

Instructie voor de docent	3
Vaardigheden en doelen	4
Docentenblad les 1	6
Docentenblad les 2	7
Docentenblad les 3	8
Cusistenblad les 1	9
Cusistenblad les 2	11
Cusistenblad les 3	14

INSTRUCTIE VOOR DE DOCENT

Doel van de instructie

Het doel van de instructie is het verbeteren van enkele essentiële woordenboekvaardigheden.

De doelgroep

De instructie is bedoeld voor NT2-leerders die niet gewend zijn met een woordenboek te werken.

Voorkennis

Om de instructie te kunnen volgen, zal de beheersing van het Nederlands moeten liggen tussen eind niveau 1 en eind niveau 2 (eind A1-eind A2 in termen van het Europees Referentiekader). Ervaring met woordenboeken is niet vereist. We verwachten dat leerders die al eerder met woordenboeken hebben gewerkt, toch veel van de instructie kunnen leren.

Opbouw van de instructie

De instructie is gebaseerd op de volgende vaardigheden:

1. Het verbogen of vervoegde woord kunnen herleiden tot de woordenboekvorm.
2. Het kunnen selecteren van de juiste woordbetekenis (ingeval bij een trefwoord meerdere betekenissen vermeld zijn, zoals bij *ploeg*).
3. Het kunnen selecteren van het juiste trefwoord (als een woordvorm meer dan één ingang heeft, zoals bij *voornaam*).
4. Het kunnen lokaliseren van een woord in een alfabetische lijst.

De instructie

Bovenstaande vaardigheden worden in vier lessen aangeboden.

Niet alle lessen zijn even intensief of even lang, de docent kan zelf bepalen wat er in een bepaald tijdsbestek moet gebeuren. De lessen vertonen een duidelijke opbouw, maar ze kunnen ook los worden gegeven.

Elke les bestaat uit een cursistenblad en een docentenblad. De nummers van de lesdoelen op het docentenblad en op het cursistenblad corresponderen met elkaar, net als de nummers bij het onderdeel 'Wat moet ik na deze les weten?'

Bij de oefeningen wordt gebruik gemaakt van het *Van Dale Pocketwoordenboek Nederlands als tweede taal (NT2)* en het *Oefenboek* daarbij.

Reacties op de lessen kunt u sturen aan rjt.stumpel@let.vu.nl.

Literatuurverwijzing

Berghuijs, Ch. (2005) *Het woordenboek in gebruik. Een onderzoek naar het effect van instructie op de woordenboekvaardigheid van laagopgeleide Nt2-leerders*. Amsterdam, VU-Letteren.

Bossers, B. & H. v.d. Vliet, 'Het pocketwoordenboek Nederlands als Tweede Taal.' *Les 22* (2004) 127: 26-28.

Stumpel, R. (2004), *Oefenboek bij het Van Dale pocketwoordenboek Nederlands als tweede taal*. Utrecht / Antwerpen, Van Dale Lexicografie.

Verburg, M. & R. Stumpel (2003), *Van Dale Pocketwoordenboek Nederlands als tweede taal*. Utrecht / Antwerpen, Van Dale Lexicografie.

Zie voor twee artikelen over het onderzoek en de lessen: *Alfa-nieuws* jaargang 9, nummer 1 en *LES* nummer 139.

VAARDIGHEDEN EN DOELEN

Les 1 Het goed en snel gebruiken van het woordenboek

Vaardigheid Het onbekende woord kunnen opzoeken in een alfabetische lijst.

Lesdoelen

- 1 Kennismaken met het woordenboek en formuleren waarom het gebruik belangrijk is.
- 2 Het alfabet kunnen produceren.
- 3 Het concept *alfabetische volgorde* leren.
- 4 De alfabetische volgorde kunnen toepassen.

Les 2 Het opzoeken van de goede woordenboekvorm

Vaardigheid Het vervoegde of verbogen woord kunnen herleiden tot de woordenboekvorm.

Lesdoelen

- 1 Het leren van het concept *vorm*.
- 2 Weten hoe de basisvorm moet worden opgezocht.
- 3 Het leren van het concept *werkwoordvorm*.
- 4 Weten hoe een werkwoord moet worden opgezocht.

Les 3 Verschillende betekenissen

Vaardigheid Het kunnen selecteren van de juiste woordbetekenis.
Het kunnen selecteren van het juiste trefwoord.

Lesdoelen

- 1 Bewustwording van het feit dat een woord meerdere betekenissen kan hebben.
- 2 Weten hoe een woord met meerdere betekenissen moet worden opgezocht. Leren daarbij de context te gebruiken en de eventuele voorbeeldzinnen.
- 3 Bewustwording van het feit dat een woord meerdere keren in het woordenboek kan staan als andere woordsoort en met verschillende betekenissen.
- 4 Weten hoe een woord met meerdere woordsoorten moet worden opgezocht. Leren daarbij de context te gebruiken en de eventuele voorbeeldzinnen.

In voorbereiding:

Les 4 Woorden in groepjes

Vaardigheid Zoeken bij alle woorden als het onbekende woord een uitdrukking of een scheidbaar werkwoord is.

Lesdoelen

- 1 Het leren van het concept *uitdrukking*.
- 2 Weten hoe een uitdrukking moet worden opgezocht.
- 3 Weten hoe de betekenis van een uitdrukking moet worden opgezocht.
- 4 Het leren van het concept *scheidbaar werkwoord*.
- 5 Weten hoe een scheidbaar werkwoord moet worden opgezocht.
- 6 Het leren van het concept *scheidbaar werkwoord met een vast voorzetsel*.

Les 1 Het goed en snel gebruiken van het woordenboek

1	<i>Doel</i>	Kennismaken met het woordenboek. Formuleren waarom het woordenboek belangrijk is.	10 min.
	<i>Activiteiten</i>	Inleiding van de lessenserie. Uitleg bij 1 op cursistenblad. Opdracht 1 zelfstandig laten maken. Samen nakijken en bespreken. Klassikaal: woordveld op het bord. Waarom is het belangrijk? Laat de cursisten nadenken over het belang van het woordenboekgebruik. Inleiding van de lessenserie.	
2	<i>Doel</i>	Het alfabet leren.	10 min.
	<i>Activiteiten</i>	Samen lezen 2 : Introductie van het alfabet. Zoek het woord samen op in het woordenboek. Inventariseren of iedereen het alfabet uit het hoofd kent. Alfabet zelfstandig laten opschrijven.	
3	<i>Doel</i>	Het concept <i>alfabetische volgorde</i> leren.	15 min.
	<i>Activiteiten</i>	Uitleg van de alfabetische volgorde bij 3 op cursistenblad. Kennismaking met de alfabetische volgorde op de achterkant van het woordenboek. Klassikaal oefenen in het openslaan bij de letters 'L' en 'R'. Opdracht 3 klassikaal doen. Verschillende letters noemen, gezamenlijk opzoeken.	
4	<i>Doel</i>	Toepassen van de alfabetische volgorde.	25 min.
	<i>Activiteiten</i>	Samen lezen 4 . Opdracht 4 begin klassikaal, daarna individueel verder. Samen nakijken en bespreken. Uitleg tekst na opdracht 4. Oefening 1 en 2 uit het Oefenboek individueel. Klassikaal nakijken en bespreken.	
Afsluiting		De cursisten beantwoorden de vragen bij <i>Wat moet je na deze les weten?</i> Eerst twee minuten individueel, daarna klassikaal nabespreken.	5 min.

Les 2 Het opzoeken van de goede woordenboekvorm

Herhaling De cursist bekijkt een paar minuten of de einddoelen van de vorige les nog steeds behaald zijn. 10 min.
 Bespreken van de einddoelen van de vorige les klassikaal.
 Eventueel kort de voorbeelden op het bord.

1 *Doel* Het leren van het concept *vorm*. 5 min.

Activiteiten Klassikaal. Op het bord het woord *woordenboekvorm*.
 Laten zien aan de hand van voorbeelden wat er bedoeld wordt met verschillende vormen.

boom - bomen - boompje	aardig - onaardig - aardiger - aardigst
woordenboekvorm	
fijn - fijner - fijnst	lepel - lepels - lepeltje

Samen **1** van het cursistenblad lezen.

2 *Doel* Weten hoe de woordenboekvorm moet worden opgezocht. 20 min.

Activiteiten Samen **2** van het cursistenblad lezen. Voorbeelden ook op het bord schrijven.
 Opdracht 1 en 2 individueel maken. Samen nakijken en bespreken.
 Oefening 13 uit het Oefenboek individueel maken, samen nabespreken.

3 *Doel* Het leren van het concept *werkwoordvormen*. 5 min.

Activiteiten Klassikaal **3** van het cursistenblad lezen.

4 *Doel* Weten hoe een werkwoord moet worden opgezocht. 20 min.

Activiteiten Uitleg over het hele werkwoord.
 Andere regelmatige voorbeelden op het bord.
 Klassikaal opdracht 4 en 5 maken.
 Individueel oefening 3 uit het Oefenboek maken en nabespreken.

Afsluiting De cursisten beantwoorden de vragen bij *Wat moet je na deze les weten?* 5 min.
 Eerst twee minuten individueel, daarna klassikaal nabespreken.

Les 3 Verschillende betekenissen

Herhaling	De cursist bekijkt een paar minuten of de einddoelen van de vorige les nog steeds behaald zijn. Bespreken van de einddoelen van de vorige les klassikaal. Eventueel kort de voorbeelden op het bord.	10 min.
1	<p><i>Doel</i> Bewustwording van het feit dat een woord meerdere betekenissen kan hebben.</p> <p><i>Activiteiten</i> Klassikaal het voorbeeld bespreken. Het woord <i>bank</i> individueel laten opzoeken. Opdracht 1 het eerste woord klassikaal behandelen, de andere woorden zelfstandig laten maken. Samen nakijken en bespreken.</p>	10 min.
2	<p><i>Doel</i> Weten hoe een woord met meerdere betekenissen moet worden opgezocht. Leren daarbij de context te gebruiken.</p> <p><i>Activiteiten</i> Klassikaal de manier bespreken hoe een woord moet worden opgezocht aan de hand van nummer 1 van opdracht 2. Individueel opdracht 2 laten afmaken. Samen nakijken en bespreken.</p>	20 min.
3	<p><i>Doel</i> Bewustwording van het feit dat een woord meerdere keren in het woordenboek staat als andere woordsoort en met verschillende betekenissen.</p> <p><i>Activiteiten</i> Klassikaal het voorbeeld bespreken. Woorden individueel laten opzoeken. Opdracht 3 eerste woord klassikaal, de rest individueel laten maken. Samen nakijken en bespreken.</p>	10 min.
4	<p><i>Doel</i> Weten hoe een woord met meerdere woordsoorten moet worden opgezocht. Leren daarbij de context te gebruiken en de eventuele voorbeeldzinnen.</p> <p><i>Activiteiten</i> Klassikaal de manier bespreken hoe een woord moet worden opgezocht aan de hand van nummer 1 van opdracht 4. Individueel opdracht 4 laten afmaken. Samen nakijken en bespreken.</p>	20 min.
Afsluiting	De cursisten beantwoorden de vragen bij <i>Wat moet je na deze les weten?</i> Eerst twee minuten individueel, daarna klassikaal nabespreken.	5 min.

Les 1 Het goed en snel gebruiken van het woordenboek

- 1** Door het woordenboek goed te gebruiken, leer je de Nederlandse taal beter.
We gaan leren hoe je snel en op een goede manier woorden kunt opzoeken.
Door veel te oefenen en woorden op te zoeken, gaat het steeds beter en sneller.
We gebruiken de cursistenbladen, het Oefenboek en natuurlijk het woordenboek.

Opdracht 1 Waarom is het belangrijk dat je het woordenboek goed kunt gebruiken?

- 2** Als je iets in het woordenboek wilt opzoeken, dan moet je het alfabet goed kennen.
Zoek het woord 'alfabet' op in je woordenboek en schrijf de betekenis op.

het alfabet:

Het is belangrijk dat je het alfabet goed kent.

Opdracht 2 Schrijf het alfabet op. Probeer het helemaal alleen te doen.

- 3** Gelukkig staan de woorden niet zomaar door elkaar in het woordenboek. De woorden staan op alfabetische volgorde. Deze volgorde helpt je de letter snel te vinden in het woordenboek. Op de achterkant van het woordenboek staan de letters in de alfabetische volgorde. Probeer maar eens hoe snel je het woordenboek bij de letters 'L' en 'R' kunt openslaan.

Opdracht 3 Luister naar de docent. Probeer zo snel mogelijk de letter in je woordenboek op te zoeken.

- 4** In het woordenboek staan alle woorden op alfabetische volgorde. Je kijkt altijd eerst naar de eerste letter.

Opdracht 4 Zet de volgende woorden in alfabetische volgorde.

zomer	lopen	achter	kind	bomen
jij	klappen	iedereen	computer	rok
1	_____		6	_____
2	_____		7	_____
3	_____		8	_____
4	_____		9	_____
5	_____		10	_____

Opdracht 5 Maak oefening 1 en 2 op bladzijde 4 en 5 van het Oefenboek.

Wat moet je na deze les weten?

1	Ik weet waarom het goed gebruiken van een woordenboek belangrijk is.	Ja Nee
2	Ik ken het alfabet.	Ja Nee
3	Ik weet hoe ik woorden in het woordenboek moet opzoeken.	Ja Nee
4	Ik kan woorden in de alfabetische volgorde zetten.	Ja Nee

Les 2 Het opzoeken van de goede woordenboekvorm

- 1 Niet alle woorden die je hoort of leest staan apart in het woordenboek. Er zijn verschillende *vormen*.
Woorden die bij elkaar horen staan bij één *woordenboekvorm*.

- 2 Die woordenboekvorm is eigenlijk de meest simpele vorm. Je moet dus goed weten bij welke woordenboekvorm je moet zoeken.

huis - huizen	Het meervoud staat bij de woordenboekvorm <i>huis</i> .
hond - hondje	De verkleinvorm staat bij de woordenboekvorm <i>hond</i> .
warm warmer warmst	De vorm met -er of -st staat bij de woordenboekvorm <i>warm</i> .
aardig - onaardig	Laat het stukje <i>on</i> weg en kijk bij de woordenboekvorm <i>aardig</i> .

Opdracht 1 Bij welke woordenboekvorm hoort het woord? Zet een streep.

fijner	duidelijk
cafés	fijn
oninteressant	boom
bomen	café
onduidelijk	interessant

Opdracht 2 Bij welk woord zoek je het **vet** gedrukte woord op in het woordenboek?

- 1 Zij wordt nog **kwader** als je niet komt.
Opzoeken bij: _____

- 2 Het bezoek was heel **ongezellig**.
Opzoeken bij: _____

3 De jongen liep het **verst** van iedereen.

Opzoeken bij: _____

4 Jij wilt dat **onsympathieke** meisje niet zien.

Opzoeken bij: _____

Opdracht 3 Maak oefening 13 op bladzijde 12 van het Oefenboek.

3 Werkwoordvormen

In het woordenboek staan veel werkwoorden.

Werkwoorden zijn heel belangrijk, omdat je ze in elke zin moet gebruiken.

In het Nederlands kan de vorm van het werkwoord veranderen

De vorm is de manier waarop het werkwoord gebruikt wordt.

Ik kook - hij kookt - wij koken

Ik kookte - hij kookte - wij kookten

Ik heb gekookt - hij heeft gekookt - wij hebben gekookt

koken

is de

woordenboekvorm

Ik speel - hij speelt - wij spelen

Ik speelde - hij speelde - wij speelden

Ik heb gespeeld - hij heeft gespeeld - wij hebben gespeeld

spelen

is de

woordenboekvorm

4 Het opzoeken van werkwoorden.

Deze vormen staan natuurlijk niet allemaal in het woordenboek.

De woordenboekvorm is altijd het hele werkwoord, dus: *koken* en *spelen*

Opdracht 4 Bij welke woordenboekvorm hoort het werkwoord? Zet een streep.

rijdt

doen

gewild

rijden

gedaan

willen

drinkt

rennen

rende

drinken

Opdracht 5 Wat is de woordenboekvorm?

1 **gegrabbeld**

Woordenboekvorm: _____

2 **kortwiekte**

Woordenboekvorm: _____

3 **geproduceerd**

Woordenboekvorm: _____

4 **vereerd**

Woordenboekvorm: _____

5 **voerspelden**

Woordenboekvorm: _____

Opdracht 6 Maak oefening 3 op bladzijde 6 van het Oefenboek.

Wat moet je na deze les weten?

1	Ik weet dat een woord verschillende vormen heeft.	Ja Nee
2	Ik weet bij welke woordenboekvorm ik de woorden moet opzoeken.	Ja Nee
3	Ik weet wat verschillende werkwoordvormen zijn.	Ja Nee
4	Ik weet hoe ik de woordenboekvorm van een werkwoord moet opzoeken.	Ja Nee

Les 3 Verschillende betekenissen

- 1 Er zijn veel woorden die twee of meer betekenissen hebben.
Het woord staat maar één keer in het woordenboek.
De verschillende betekenissen staan allemaal onder hetzelfde woord.
Er staan nummers bij elke betekenis.

Ik ga een rekening openen bij de **bank**.

Betekenis: _____

Ik zit heerlijk op onze nieuwe **bank**.

Betekenis: _____

Opdracht 1 Gebruik je woordenboek. Hoeveel betekenissen heeft het woord? Schrijf het aantal achter het woord.

trouwen	_____	station	_____
spel	_____	je	_____

- 2 Hoe vind je de goede betekenis?

- Lees rustig alle betekenissen door.
- Kijk dan heel goed naar de rest van de zin.
- Zoek welke van de betekenissen het best past bij de rest van de zin.
- Kijk ook naar de voorbeeldzinnen in het woordenboek.
- Controleer of je de betekenis van de zin nu goed begrijpt.

Opdracht 2 Gebruik je woordenboek. Wat betekent het **vet** gedrukte woord?

- 1 De vergadering heeft veel **gewicht**.

Betekenis: _____

- 2 Je moet nog wat **schaven** aan het voorstel.

Betekenis: _____

3 Ik kan me nog geen **voorstelling** maken van de nieuwe auto.

Betekenis: _____

4 Haar portemonnee is op vakantie **gerold**.

Betekenis: _____

5 De man **houdt** zijn hele leven al paarden.

Betekenis: _____

3 Er zijn ook woorden met meer betekenissen die meer dan één keer in het woordenboek staan.

Elke betekenis wordt apart bij het woord gezet.

Er staan dan kleine nummertjes achter elk woord.

De betekenis is anders, maar het is ook een ander soort woord.

Ik vind Kees erg **aardig**.

Betekenis: _____

Johanna spreekt **aardig** Japans.

Betekenis: _____

Opdracht 3 Hoeveel keer staat het woord in het woordenboek? Schrijf het aantal achter het woord.

schots _____ innerlijk _____

bot _____ net _____

4 Hoe vind je de goede betekenis van dezelfde woorden?

- Kijk eerst hoeveel van dezelfde woorden er staan.
- Lees rustig alle betekenissen door.
- Kijk dan heel goed naar de rest van de zin.
- Zoek welke van de betekenissen het best past bij de rest van de zin.
- Kijk ook naar de voorbeeldzinnen in het woordenboek.
- Controleer of je de betekenis van de zin nu goed begrijpt.

Opdracht 4 Gebruik je woordenboek. Wat betekent het **vet** gedrukte woord?

1 Hoeveel **bit** heeft jouw nieuwe computer?

Betekenis: _____

2 De relatie met zijn schoonmoeder is erg **complex**.

Betekenis: _____

3 De oude vrouw had al jaren last van **spit**.

Betekenis: _____

4 Hij handelde uit **noodweer** toen hij het mes gebruikte.

Betekenis: _____

Wat moet je na deze les weten?

1	Ik weet dat een woord meerdere betekenissen kan hebben.	Ja Nee
2	Ik weet hoe ik de goede betekenis kan vinden in het woordenboek.	Ja Nee
3	Ik weet dat een woord meer keer in het woordenboek kan staan met verschillende betekenissen.	Ja Nee
4	Ik weet hoe ik de goede betekenis van de verschillende woorden kan vinden in het woordenboek.	Ja Nee